

”SUN PITI TIÄKKÖ ANTECKNA NIKU KIRJOTTA SIITÄ MITÄ SE SANOI”
KODINVAIHTO RESURSSINA SUOMENRUOTSALAISEN PUHEESSA

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
02.12.2016

Heidi Muhonen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset	1
1.2. Tutkimusaineiston esittely	1
2. TEOREETTINEN TAUSTA JA METODIT	4
2.1. Kaksikielisyys Suomessa	4
2.2. Näkökulmia koodinvaihtoon	6
2.2. Keskustelunanalyysi tutkimusmetodina	10
3. AINEISTOANALYYSI	11
3.1. Ei-natiivi antaa itse suomennoksen	11
3.2. Natiivi antaa suomennoksen	16
3.3. Koodinvaihto jää suomentamatta	19
4. PÄÄTÄNTÖ	22
LÄHTEET	24
LIITE	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset

Aiheekseni kandidaatintutkielmaani olen valinnut koodinvaihdon suomenruotsalaisen ja suomenkielisen nuoren naisen välisessä puhutussa keskustelussa, joka on käyty pääasiallisesti suomeksi. Valitsin suomenruotsalaisten käyttämän koodinvaihdon aiheekseni kandidaatintutkielmaani, sillä olen havainnoinut jo pidemmän aikaa tätä kaksikielisillä ilmevä kielenpiirrettä Vaasan seudulla asuessani. Aiheenvalintaani motivoi lisäksi se fakta, että aihetta ei ole aikaisemmin juurikaan tutkittu Suomessa. Keräämäni tutkimusaineiston pohjalta tarkoitukseni on selvittää vuorovaikutussosiolingvistiikan metodeja hyödyntäen ja keskustelunanalyysin keinoin seuraavia asioita:

- Milloin ei-natiivi tukeutuu äidinkieleensä?
- Milloin ei-natiivi korjaa ruotsinkielisen sanan tai lausekkeen suomenkieliseksi?
- Milloin natiivi korjaa ruotsinkielisen sanan tai lausekkeen suomenkieliseksi?
- Milloin ruotsinkielistä sanaa tai lauseketta ei korjata?

Koodinvaihdolla (*code-switching*) tarkoitetaan yleisesti sitä, että keskustelun aikana käytetään kahta tai useampaa kieltä, varieteettia tai murretta (Kovács 2009: 24; Gardner-Chloros 2009: 11). Omassa kandidaatintutkielmassani koodinvaihdoksi lasken sekä yhden sanan vaihdot että useampisanaisten lausekkeiden vaihdot keskustelussa. Puhutaan myös termistä koodien sekoittaminen (*code-mixing*), jota esimerkiksi Muysken (2000: 1) käyttää nimenomaan tarkoittaessaan kaikkia tapauksia, joissa kahden kielen leksikaaliset ja kieliopilliset piirteet esiintyvät yhdessä lauseessa. Koodinvaihdolla hän puolestaan tarkoittaa useiden kielten nopeaa toisiaan seuraamista yksittäisissä puheenvuoroissa. (Muysken 2000: 1.)

1.2. Tutkimusaineiston esittely

Aineistona tutkielmassani käytän nauhoittamaani suomenruotsalaisnaisen ja suomenkielisen naisen käymää puhuttua keskustelua. Aineistoni informantit ovat 20–25-vuotiaita korkeakouluopiskelijoita, jotka ovat hyviä kavereita keskenään. Naisista suomenruotsa-

lainen osallistuja on kotoisin Vaasan seudulta ja suomenkielinen puolestaan Keski-Suomesta. Informanttini tuntevat toisensa entuudestaan parin vuoden ajalta. Vaikka naiset osaavat kumpikin hyvin sekä suomea että ruotsia, he käyvät kahdenkeskiset keskustelunsa yleensä pääasiallisesti suomeksi.

Nauhoituksen kesto on yhteensä noin kaksi tuntia, josta olen litteroinut noin kahdeksan minuuttia keskustelua. Jokainen litteroitu kohta sisältää vähintään yhden koodinvaihtopaikun. Koodinvaihtokohtia aineistossani on yhteensä 33 kappaletta, joista analyysini kohteeksi valikoitui viisi kohtaa. Kaikista 33 koodinvaihtopaikuksesta suomesta kieli vaihtuu ruotsiksi 22 tapauksessa ja englanniksi 11 tapauksessa. Aineistoni keskustelut ovat kakkoskielistä keskustelua, ja kyseisen termin määrittelyssä hyödynnän Liljan (2010: 20) antamaa määritelmää. Hän tarkoittaa kakkoskielisellä keskustelulla sitä, että osallistujista toinen on natiivi suomenpuhujaja ja toinen puhuu suomea toisena kielenään.

Aineistoni koostuu vapaasta eli aidosta keskustelusta. Aidon vuorovaikutuksen määrittelyssä olen hyödyntänyt Liljan (2010) ja Seppäsen (1998) antamia määritelmiä kyseiselle termille. Aito keskustelu tarkoittaa sitä, että keskustelujen aihetta eikä kestoa ole rajattu mitenkään. (Lilja 2010: 20; Seppänen 1998: 18.) Tämän vuoksi keskustelijoiden puheenaiheet vaihtelevatkin suuresti, mikä on tehnyt aineiston litteroimisesta ja läpikäynnistä mielenkiintoista.

Tarkastelen tutkielmani kolmannessa luvussa tarkemmin laatimiani litteraatteja, joiden teossa olen seurannut Seppäsen (1998) artikkelissaan esittelemiä yleisiä keskustelun litteroinnissa käytössä olevia merkkejä soveltuvien osin (Seppänen 1998: 22–23). Osan merkeistä olen korvannut helpommin käytettävillä, suoraan näppäimistöä löytyvillä merkeillä, sillä litteraattien siirtäminen tiedostosta toiseen saattaa muuten aiheuttaa erikoismerkkien katoamisen tai muuttumisen. Litteraattimerkkien tarkat selitykset löytyvät liitteestä tutkielmani lopusta. Olen muuttanut litteraatteihin keskustelijoiden nimet ja muut sellaiset tiedot, joiden perusteella heidät olisi mahdollista tunnistaa. Olen myös saanut kirjallisen luvan kummaltakin osallistujalta siihen, että kyseistä nauhoitusaineistoa saa käyttää tutkimusmateriaalina.

Aineistoni keskustelu käytiin julkiseksi tilaksi luokiteltavassa kahvilassa, joten keskustelun nauhoitus nauhurille oli helpompi toteuttaa kuin videonauhoitus. Videokuvausta varten minun olisi pitänyt pyytää lupa kahvilan omistajalta, mutta pelkkää ääninauhoitusta varten lupaa ei tarvinnut kysyä muilta kuin keskusteluun osallistuvilta naisilta. Videonauhoituksesta tosin olisin saanut laajemmin materiaalia, ja analyysissä olisin pystynyt ottamaan huomioon esimerkiksi puhujien eleet, ilmeet ja katseen suunnan, mikä olisi antanut analyysilleni uusia ulottuvuuksia. Aineistoa analysoidessani kuitenkin havaitsin, että pelkästä ääninauhoitteestakin saa riittävästi materiaalia kandidaatintutkielman laajuista työtä varten. Olen tyytyväinen keräämääni aineistoon, sillä aineistoni vuorovaikutustilanne vaikuttaa hyvin luonnolliselta, ja keskustelijat tuntuivat unohtaneen nauhurin läsnäolon keskustelun edetessä, mikä oli tarkoituksenakin.

Seuraavassa luvussa esittelen tarkemmin tutkimuksessa käyttämiäni tutkimusmetodeita ja tutkimukseni teoreettista taustaa. Luvun alussa on lyhyt alustus tutkimusaiheeseen, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan kaksikielisyyttä Suomessa. Sitä seuraa osio, jossa käyn läpi erilaisia näkökulmia koodinvaihtoon sekä esittelen tarkemmin keskustelunanalyysia tutkimusmetodinä. Teoriataustaa esittelevän luvun jälkeen siirryn itse aineistoanalyysiin pariin luvussa 3. Tutkielman neljännessä luvussa kokoan tutkimustulokseni yhteen ja kerron lyhyesti jatkosuunnitelmistani tutkimusaiheen parissa.

2. TEOREETTINEN TAUSTA JA METODIT

Tässä luvussa esittelen kandidaatintutkielmassani käyttämäni teorian materiaalia sekä ker-
ron tutkimusmetodeistani. Alaluvussa 2.1. tarkastelen kaksikielisyyttä Suomessa ja tar-
kemmin myös aineistonkeruukaupungissani Vaasassa, minkä jälkeen luvussa 2.2. esitte-
len tutkimuksessa käyttämiäni näkökulmia koodinvaihtoon. Viimeisessä alaluvussa 2.3.
käsittelem keskustelunanalyysia tutkimusmetodinä. Tutkimusotteeni on kvalitatiivinen ja
keskityn tarkastelussani aineistostani esiin nouseviin erityyppisiin koodinvaihtovuoroihin
ja niihin liittyviin korjausjaksoihin. Määrittelen keskeisimmät termit tarkemmin alalu-
vuissa. Aineistoni vähyydestä johtuen en voi tehdä yleispäteviä päätelmiä koodinvaihto-
vuorojen rakenteesta keskustelussa, enkä siis voi myöskään esittää tutkimustuloksiani nu-
meroarvojen avulla. Aineistoa tulisi olla enemmän, jotta kvantitatiivinen tutkimus olisi
perusteltua.

2.1. Kaksikielisuus Suomessa

Tässä alaluvussa tarkastelen kaksikielisyyttä Suomessa erityisesti keskittyen suomenruot-
salaisten asemaan ja kaksikielisyyttä koskeviin tutkimuksiin. Henkilön kaksikielisyyden
määrittelen tutkielmassani Skutnabb-Kankaan (1988) teoksessa *Kieli, vähemmistö ja ra-
sismi* esittelemää pätevyysmääritelmää mukaillen. Eli kaksikielinen puhuja on sellainen,
joka osaa kahta kieltä yhtä hyvin ja pystyy tuottamaan ymmärrettävää puhetta kummal-
lakin kielellä (Skutnabb-Kangas 1988: 63). Suomenruotsalaiset perustavat nykyään per-
heen useimmiten suomenkielisen kanssa. Tällaisissa suomalais-suomenruotsalaisissa per-
heissä vanhempien asennoituminen käytettäviä kieliä ja kaksikielisyyttä kohtaan on erit-
tään tärkeää lasten kielenoppimisessa ja kielellisen identiteetin muodostumisessa. Ronnun
(2004) suomalais-suomenruotsalaisten perheiden kieliasteita käsittelevässä tutkimuk-
sessa aineistona olevissa perheissä molempien vanhempien suhtautuminen kaksikieli-
syyttä kohtaan on erittäin positiivista, ja ruotsin kielen asema on perheissä usein jopa
vahvempi kuin suomen. (Rontu 2004: 224–225, 229, 231.)

Suomessa ruotsin kielellä on vahva asema, sillä se on toinen kansalliskielistämme (Uusi
kielilaki 2001: § 1). Tämä on seurausta Ruotsin historiallisesta valta-asemasta. Suomen-

ruotsalaisten asemaa tukee se fakta, että ruotsi ei ole ainoastaan Suomessa puhuttu vähemmistökieli, vaan se on myös Ruotsin virallinen kieli. Näin turvattu ja hyvä asema ei ole monillakaan vähemmistökielillä maailmassa. Suomen väestöstä ruotsinkielisiä on kuitenkin melko pieni osuus, mikä tarkoittaa sitä, että ruotsia äidinkielenään puhuvien suomalaisten on opeteltava puhumaan suomea hyvin pärjätäkseen Suomessa. (Skutnabb-Kangas 1988: 55–56.)

Ruotsinkielisiä koko Suomen väestöstä oli Tilastokeskuksen Suomen virallisen tilaston (SVT) mukaan 5,3 prosenttia (SVT 2016b) huhtikuussa 2016 ja Vaasan asukkaista vuoden 2015 loppuun mennessä 22,6 prosenttia (SVT 2016a). Vaasassa kaksikielisten osuus kaupungin koko asukasmäärästä on siis huomattavasti korkeampi kuin Suomessa keskimäärin. Vaikka Vaasa on institutionaalisesti kaksikielinen kaupunki, on siellä mahdollista käyttää joko pelkkää ruotsia tai pelkkää suomea sekä yksilöä koskevissa että yhteiskunnallisissa asioissa. Vaasassa on siis mahdollista käydä koulut täysin suomeksi tai ruotsiksi, lisäksi lasten päivähoidossa ovat kummatkin kielivaihtoehdot mahdollisia. (Berglund 2008: 45.)

Kandidaatintutkielmaani liittyvää suomenruotsalaisen ja suomenkielisen välistä keskustelua on tutkittu Suomessa vasta vähän. Varsinkaan nuorten aikuisten välisiä aitoja keskusteluja ei ole tutkittu juuri lainkaan, mutta esimerkiksi Camilla Lindholm (tulossa 2017) tutkii Suomen rannikolla sijaitsevan ruotsinkielisen dementiapotilaiden hoitokodin sekä suomeksi että ruotsiksi käytävää vuorovaikutusta. Hänen tutkimuksensa pääpaino on erityisesti siinä, miten dementiapotilaat ja heidän keskustelutoverinsa tekevät yhteistyötä merkitysten rakentamiseksi vuorovaikutuksessa kaksikielisessä ympäristössä. (Lindholm tulossa 2017: 4, 6–7.) Lindholmin tutkimusta ei kuitenkaan voi verrata kaikilta osin omaan tutkimukseeni, sillä hänen tutkimuskohteenaan olevat keskustelut eivät ole täysin vapaata keskustelua, vaan ne voidaan laskea institutionaalisiksi keskusteluiksi.

Myös Kaisa Castrén (2012) on tutkinut kaksikielistä vuorovaikutusta pro gradu -tutkielmassaan. Hänen näkökulmansa aiheeseen on ollut tutkia ryhmäkeskustelujen vuorovaikutusta reseptiivisen monikielisyyden kautta. Reseptiivisellä monikielisyydellä Castrén tarkoittaa sellaista keskustelua, jossa eri kielitaustaiset puhujat puhuvat toisilleen omilla äidinkielillään tai kielimuodoilla, jotka sekoittavat eri kieliä. Käytettävät kielet ovat sel-

laisia, joita kaikki keskusteluun osallistuvat osaavat jonkin verran. Hän on tutkinut aineistoaan keskusteluanalyysin keinoin ja myös koodinvaihdon näkökulmasta, mutta tutkija tarkastelee vain sellaisia tapauksia, joissa kieli vaihtuu muuksi kuin suomeksi tai ruotsiksi. (Castrén 2012: 4–6, 16–19, 27.) Tämäkään tutkimus ei ole verrattavissa omaani, koska Castrén ei ole tarkastellut suomi–ruotsi-koodinvaihtoa, vaikka pääasiallisena tutkimusmetodinä onkin keskusteluanalyysi.

Lindholmin ja Castrénin lisäksi Salla Kurhila (2000b) on tutkinut ei-natiivin ja natiivin kielenpuhujan välisiä keskusteluja ja erityisesti niissä esiintyviä korjauksia. Hän on keskittynyt tarkastelemaan sitä, milloin äidinkielenään suomea puhuva korjaa tai päättää olla korjaamatta ei-natiivin puheessa ilmeneviä kieliopillisia virheitä. Tuloksena hänen tutkimuksessaan on, että natiivi puhuja jättää suomentamatta useimmat ongelmalliset kohdat ei-natiivin puheessa. Kurhilan tutkimuksen aineistona on sekä institutionaalisia keskustelutilanteita että vapaata keskustelua. Jokaisessa tutkitussa keskustelussa on ainakin yksi äidinkielen suomenpuhujia, mutta keskustelujen muiden osallistujien kansallisuus ei tule tutkimuksessa esille. (Kurhila 2000b: 170, 173.) Oma tutkimukseni poikkeaa Kurhilan tutkimuksesta ei-natiivin kielitaustan osalta, mutta yhteistä on se, että hänkin on tutkinut vapaata keskustelua, jossa toinen keskustelun osallistuja on suomenkielinen. Yhteistä on myös se, että hänkin on selvittänyt, mikä on korjauksen rakenne natiivin ja ei-natiivin kielenpuhujan keskustelussa.

2.2. Näkökulmia koodinvaihtoon

Tässä luvussa kerron kahdesta pääasiallisesta näkökulmasta, jotka otan huomioon tutkielmani analyysivaiheessa. Kyseiset näkökulmat ovat vuorovaikutussosiolingvistinen ja kieliopillinen, joista ensin mainittuun päädyin siitä syystä, että siinä sosiolingvistiset tutkimusmenetelmät yhdistyvät keskusteluanalyysiin (Kotthoff 1996: 159). Kieliopillinen näkökulma jää hieman vähemmälle huomiolle analyysissäni, mutta tarkastelen aineistoani kuitenkin myös siltä kannalta. Kieliopillisessa koodinvaihdon analyysissä pyritään löytämään koodinvaihdon taustalla olevia sääntöjä ja selityksiä keskustelussa havaituille kielten kuvioille (Gardner-Chloros 2009: 10).

Kaksikielisille puhujille on tyypillistä, että he eivät välttämättä itse tiedosta koodinvaihtoa omassa puheessaan, vaikka ovatkin tietoisia koodinvaihdon olemassaolosta puhujayhteisössään (Gardner-Chloros 2009: 15). Voidaankin siis pohtia, mitä kaksikielinen osallistuja tarkalleen tekee vaihtaessaan kielestä toiseen. Kielten vaihtelun voidaan katsoa olevan tiukasti sidottu spesifeihin, jokaisessa keskustelutilanteessa muuttuviin olosuhteisiin. On siis turha pyrkiä antamaan kattavaa luokittelua kaksikielisten koodinvaihdoista, sillä mahdollisia tulkintoja on lukematon määrä tulkintojen kontekstisidonnaisuudesta johtuen. (Auer 1984: 3.)

Kaksikielisyyttä ja koodinvaihtoa nimenomaan suomenruotsalaisten näkökulmasta ovat aikaisemmin tutkineet muun muassa Mirja Saari (2009) ja Maria Fremer (2000), joiden kummankin tutkimuksessa keskustelujen kaikki osallistujat ovat suomenruotsalaisia. Saaren tutkimusaineistona on monen vuoden aikana lähetetyt kirjeet kolmen 1860-luvulla opintonsa Jyväskylän opettajaseminaarissa aloittaneen opettajattaren välillä (Saari 2009: 212), kun Fremer puolestaan on tutkinut kaksikielisten 1980-luvun lopulla syntyneiden helsinkiläisnuorten puheessa ilmenevää variaatiota (Fremer 2000: 61). Niin ikään myös Mona Forsskåhl (2000) on tutkinut suomenruotsalaisten kielessä esiintyvää variaatiota. Tutkimuksen pääpaino on nuorten yläkoulu- ja lukioikäisten kielenkäytön analysoinnissa kyselylomaketutkimuksen avulla kerätystä aineistosta. (Forsskåhl 2000: 89–90.)

Keskustelun koodinvaihtoon voi sisältyä monenlaista variaatiota esimerkiksi sen mukaan, mikä on kyseisessä keskustelussa vallitsevana peruskielenä eli matriisikielenä (*matrix language*) ja toisena eli upotettuna kielenä (*embedded language*) (Myers-Scotton 1997: 92; Muysken 2000: 15–16; Kovács 2009: 26). Matriisikielten määritelmä ei ole täysin yksiselitteinen. Sociolinguvistisesta näkökulmasta katsottuna sekä lauseiden välisessä että lauseiden sisäisessä koodinvaihdoissa on tyypillisesti yksi dominoivampi kieli,

- jonka avulla keskustelijat muodostavat enemmän tuotosta erityisesti useita vuoroja sisältävissä keskusteluissa
- joka aiheuttaa sen, että koodinvaihtoa tapahtuu nimenomaan kielestä A kieleen B eikä toiseen suuntaan
- joka määrää keskustelussa esimerkiksi sen, miten kerronta tai argumentit järjestyvät (Myers-Scotton 1997: 98).

Matriisikieli aineistossani on suomi ja upotettuina kielinä ovat ruotsi ja englanti. Analysoitavakseni valitsin kuitenkin vain sellaiset koodinvaihtotapaukset, joissa upotettuna kielenä on ruotsi, sillä ne muodostivat aineistossani analyysin kannalta selkeästi luokiteltavan ryhmän. Lisäksi juuri suomi–ruotsi-koodinvaihtojen yksityiskohtaisemman tarkastelun jälkeen ne kiinnittivät huomioni, sillä niiden kohdalla suomenruotsalaisen puheessa toistuivat tietyt rakenteelliset seikat, joita analysoin tarkemmin luvussa 3. Samanlaista rakennetta en havainnut suomi–englanti-koodinvaihtoja tutkiessani, joten jätin ne tarkasteluni ulkopuolelle.

Verrattuna muihin keskustelussa käytettäviin kieliin, dominoivan kielen eli matriisikielen katsotaan liittyvän läheisesti tietyn ryhmän sisäisiin, jäsenten välisiin suhteisiin, jolloin se toimii ryhmän yhteishenkeä lisäävänä seikkana. Koodinvaihto useimmissa kulttuurissa liitetäänkin nimenomaan jonkin tietyn ryhmän sisäiseen kommunikointiin, ja koodinvaihtoa harvemmin käytetään vieraiden tai edes puolittutujen henkilöiden kanssa keskusteltaessa. (Myers-Scotton 1997: 98–99.)

Koodinvaihtoa voi keskittyä tutkimaan vuorovaikutussosiolingvistikäsitteestä näkökulmasta, jolloin tutkimuksen kohteena on sosiaalisen kanssakäymisen kielellinen variaatio ja diversiteetti (Lehtonen 2015: 31). Vuorovaikutussosiolingvistiikassa on yhdistetty sosiolingvistiset kysymykset ja keskusteluanalyttiset menetelmät, ja jossa tutkimuskohteena ovat nimenomaan luonnolliset keskustelutilanteet (Kotthoff 1996: 159). Tarkasteltavina voivat olla esimerkiksi keskustelun yksittäiset äänne- tai muotopiirteet, ja tarkoituksena on niiden avulla selvittää keskusteluun osallistuvien henkilöiden välistä sosiaalista dynamiikkaa (Lehtonen 2015: 34). Itse tarkastelen aineistostani keskustelun koodinvaihtokohdian rakennetta.

Kieliopillisesta näkökulmasta koodinvaihtoa ovat tarkastelleet muun muassa Kovács (2009) ja Myers-Scotton (1997). Kieliopillisessa näkökulmassa korostuu matriisikielen ja upotetun kielen määrittämisen tärkeys, sillä matriisikieli yleensä määrää sen, minkä kielen kielioppi keskustelussa on hallitseva (Kovács 2009: 26). Matriisikieli voi vaihtua kesken keskustelun esimerkiksi aiheen tai osallistujien vaihtuessa. Koodinvaihdossa matriisikielen ja upotetun kielen välillä voi olla kolmenlaisia konstituentteja eli ilmauksen rakenneosia: matriisikielisiä konstituentteja, upotettua ja matriisikieltä sekoittavia konsti-

tuentteja, joissa on matriisikielen kielioppirakenne sekä upotetun kielen mukaisia konstituentteja. (Myers-Scotton 1997: 92–94; Kovács 2009: 34.) Aineistostani analyysiin valikoituneiden esimerkkien voidaan katsoa edustavan upotetun kielen mukaisia konstituentteja, sillä ne ovat sekä morfologialtaan että kieliopiltaan ruotsin kielen mukaisia. Täytyy kuitenkin huomata, että upotettua ja matriisikieltä sekoittavaa tulkintaakaan ei voi jättää pois laskuista, sillä vaikka lähes kaikki koodinvaihtoesimerkkini ovat ruotsiksi perusmuodossa, ne olisivat perusmuodossa myös suomenkielisinä.

Kieliopillisessa näkökulmassa koodinvaihtoon huomioon otetaan usein matriisikielen ja upotetun kielen lisäksi se, missä kohdassa lausetta koodinvaihto tapahtuu. Nämä tapaukset jaetaan kolmeen ryhmään: lauseensisäiseen, lauseenulkoiseen ja lauseiden väliseen koodinvaihtoon. Lauseensisäinen koodinvaihto, johon kaikki analysoimani esimerkit kuuluvat, kuvaa tapauksia, joissa koodi vaihtuu lauseen sisällä, jolloin upotettu kieli voi vaikuttaa keskustelun pääkielen rakenteeseen. Ryhmä lauseenulkoiset koodinvaihdot sisältää omina lauseinaan esimerkiksi erilaisia keskustelupartikkeleita, jotka sisältyvät matriisikielisiin virkkeisiin, mutta joilla ei yleensä ole vaikutusta matriisikielen rakenteeseen. (Kovács 2009: 26–29.) Lauseenulkoisia koodinvaihtotapauksia aineistoni joukossa ei ollut yhtään. Viimeiseen ryhmään, lauseiden välisiin koodinvaihtoihin, kuuluvat tapaukset, joissa koodinvaihto tapahtuu omassa virkkeessään. Nämäkään eivät yleensä vaikuta matriisikielen kieliopilliseen rakenteeseen. (Kovács 2009: 29.) Lauseiden välisiä koodinvaihtoja sisältyi aineistooni muutamia, mutta analysoitavakseni ne eivät valikoituneet.

Koodinvaihdon kieliopillista näkökulmaa tarkasteltaessa on tärkeä ottaa huomioon, milloin kielten välillä koodinvaihtoa tapahtuu. Esimerkiksi sanajärjestyksellä ja nomini-taivutuksella on suuri merkitys siihen, miten eri kielet toisiinsa liittyvät erityisesti lauseensisäisissä koodinvaihtoissa. (Kovács 2009: 29–30.) Kielenpuhujilla on kuitenkin myös omat sosiaalisissa tilanteissa määrittyvät tavat yhdistellä eri kielten kielioppia yleisten kielioppisääntöjen vastaisesti (Gumperz 1982: 99).

2.3. Keskustelunanalyysi tutkimusmetodina

Tutkimusmenetelmänä hyödynnän kandidaatintutkielmassani keskustelunanalyysia, sillä keräämäni nauhoitusaineisto ohjaa keskustelunanalyysin käytön suuntaan. Keskustelunanalyysin lähtökohtana on se, että jokainen keskustelu on rakentunut tiettyjen sääntöjen mukaisesti, eikä perustu sattumaan (Raevaara 1998: 75; Hakulinen 1998: 13). Käsittelem seuraavaksi aineistoni kannalta olennaisimpia rakenteita. Tarkastelen tutkielmassani siis puhuttua kakkoskielistä keskustelua, jossa toinen osallistuja on natiivi suomenpuhujaja ja toinen on ei-natiivi, tässä tapauksessa suomenruotsalainen. Analyysissäni keskityn erityisesti koodinvaihtoon liittyvään korjausrakenteeseen, jossa otan huomioon keskustelun preferenssijäsennyksen.

Tutkimusaineistoni keskustelussa esiintyy vuorovaikutusta konstituiva korjausjäsenitys, jota muun muassa Marja-Leena Sorjonen (1998) on kuvannut. Korjausjäsenityksellä tarkoitetaan Sorjosen mukaan sitä, että keskustelun osallistujat ”käsittelevät puhumisessa, puheen kuulemisessa ja sen ymmärtämisessä esiintyviä ongelmia” (Sorjonen 1998: 111). On tärkeää huomata, että korjausprosessin aloittajana ja lopettajana ei välttämättä tarvitse olla sama henkilö, eli kyseessä voi olla joko itse- tai toisen korjaus. Korjausjäsenitykseen liittyvät keskeisesti termit ongelmavuoro ja korjausjakso, eli ongelmavuoron aikana keskustelussa ilmenee jokin esimerkiksi ymmärtämiseen liittyvä ongelma, joka pyritään ratkaisemaan korjausjakson aikana. Korjausrakenne tarkoittaa laajemmin tätä keskustelun jaksoa, jossa korjausjakso seuraa osallistujien mielestä jollain tavoin ongelmallista kohtaa. (Sorjonen 1998: 111–112.)

Yksikielisten keskusteluissa korjausta vaativissa kohdissa itsekorjaus on preferoitua eli odotuksenmukaista ja toisen korjaus on preferoimatonta. Samaa kieltä äidinkielenään puhuvien keskusteluissa siis useimmiten ongelmavuoron tuottaja korjaa itse tuottamansa vuoron, sillä hänellä on ensimmäisenä tilaisuus reagoida ongelmaan. (Sacks, Schegloff & Jefferson 1977: 362, 376.) Kakkoskielisessä keskustelussa tämä ei välttämättä pidä paikkaansa, vaan preferenssijäsennykseen vaikuttaa osallistujien kielellinen kompetenssi eli se, mitä kieliä he osaavat (Kuruhila 2000a: 368–369).

3. AINEISTOANALYYSI

Seuraavaksi tarkastelen lähemmin keräämääni nauhoitusaineistoa, jossa puheenaiheet vaihtelevat opintoihin liittyvistä asioista aina illanviettojen suunnitteluun ja harrastuksiin. Tarkoitukseni on selvittää muun muassa sitä, millaisia funktioita koodinvaihdolla on vapaassa keskustelussa. Erityisesti keskityn tarkastelemaan korjausvuoron aloittajan roolia ja vuoron rakennetta. Analyysin kohteena olevat viisi koodinvaihtoa olen merkinnyt lihavoinnilla aineistolitteraatteihin, jotta ne erottuisivat muusta keskustelusta. Koodinvaihtokohdan ympäriltä olen litteroinut sen verran keskustelua, että keskustelun konteksti tulee selkeästi ilmi.

Ensimmäiseksi alaluvussa 3.1. käsittelen sellaisia tapauksia, joissa ei-natiivi, litteraateissa keksityllä nimellä Laura esiintyvä, suomentaa itse ruotsiksi tuottamansa ilmauksen. Tämän jälkeen luvussa 3.2. esittelen esimerkkejä, joissa natiivi, litteraateissa keksityllä nimellä Tiina esiintyvä, antaa suomennoksen ruotsinkieliselle ilmaukselle. Viimeisessä alaluvussa 3.3. analysoin sellaista tapausesimerkkiä, jossa kumpikaan keskustelun osallistuja ei suomenna ruotsinkielistä ilmausta.

Keskustelun natiivi osallistuja on ollut tietoinen tutkimusasetelmastani nauhoitustilanteen aikana, minkä vuoksi en voi katsoa hänen koodinvaihtonsa olevan täysin aitoa, enkä voi siis ottaa sitä tutkimuksessani huomioon. Natiivi tiesi, että tutkimukseni koskee nimenomaan koodinvaihtoa, kun taas ei-natiivi tiesi vain sen, että olen nauhoittamassa eri kielitaustoista tulevien ihmisten keskustelua. Keskusteluissa on havaittavissa myös prosodisten tyylien vaihtelua, kuten äänenpainon muutoksia, jotka voidaan laskea koodinvaihdoksi (Lappalainen 2001: 171–172), mutta olen rajannut tällaiset tapaukset analyysini ulkopuolelle, sillä haluan keskittyä ainoastaan kohtiin, joissa koodinvaihto tapahtuu eri kielten välillä.

3.1. Ei-natiivi antaa itse suomennoksen

Aineistostani löytyy tapauksia, joissa korjausjakson aloittaa suomenruotsalainen osallistuja ja samassa vuorossa hän itse myös suomentaa ilmauksen. Tämä on preferenssijäsen-

nyksen näkökulmasta preferoitua (Sorjonen 1998: 113; Kurhila 2000a: 368). Preferoitavuuden vuoksi tarkastelen kyseisiä tapauksia ensimmäisenä. On hyvä huomata, että suomenruotsalainen osallistuja ääntää koodinvaihtokohtien sanat jokaisessa esimerkissä upotetun kielen äänneasun mukaisesti, mikä kertoo siitä, että täydelliseen yksikielisyyteen keskustelussa ei pyritä. Seuraavat esimerkit kuvaavat tapauksia, joissa on kyse itse aloitetusta itsekorjauksesta (Lilja 2010: 52–53). Esimerkkinä oman ongelmavuoronsa korjauksesta on katkelma, jossa naisilla on puheenaiheena opiskelijoiden saamat tuet. Kyseisessä esimerkissä on kaksi lauseensisäistä koodinvaihtotapausta, joissa kummassakin Laura korjaa itse aloittamansa ongelmavuoron.

(1) Tukikuukaudet

01 Tiina: nii /paljonko se on se raja (.) [vai mistä se] riippuu.
 02 Laura: [se on::]
 03 se riippuu montako kuukautta sä nostat?
 04 niiku tukee (.) [niiku] lukukaudessa?
 05 Tiina: [joo mm]
 06 [joo]
 07 Laura: [#eli::#] jos >periaatteessa< vuodesta **janua-** (.) ää,
 08 tammikuusta [jouluuuhun ni tulee yhdeksän (.) kuukautta?
 09 Tiina: [mmm mm mm,
 10 Laura: >ja sä nostat ni< silloin se raja on (.) ää,
 11 yhek- <ykstoistatuhatta kaheksankymmentä> viis (.) eiku,
 12 >elvatusen åttahundra femtio<,
 13 Tiina: [okei mm],
 14 Laura: [ykstoista]tuhatta <kaheksansataa> viis[ky(mmentä)],
 15 Tiina: [joo joo.

Ensimmäinen ongelmajakso alkaa riviltä 7, jossa Laura vaihtaa koodia. Vuoro alkaa Lauralle koodinvaihtokohdissa tyypillisellä narisevalla äänellä lausutulla sanalla, tässä *eli::*, jonka jälkeen hän jatkaa rivillä 2 alkanutta vastausvuoroaan kolmella sanalla *jos >periaatteessa< vuodesta*. Narisevalla äänellä lausutut ilmaukset voivat kuvata puheessa esimerkiksi epäröintiä (Carlson, Gustafson & Strangert 2006: 24). Vastausvuoro on seurausta Tiinan rivillä 1 esittämälle kysymykselle. Näiden kolmen sanan jälkeen Laura tuottaa keskenjääneen sanan *janua-*, joka mitä todennäköisimmin oli muodostumassa sub-

stantiiviksi *januari*. Kyseessä on ennen vuoron rakenneyksikön loppumista tuotettu korjausjakso (Sorjonen 1998: 114), jossa Laura käyttää sanan keskenjättämistä keinona ilmaista Tiinalle, että hän on aloittamassa korjausjakson. Koodinvaihdon jälkeen Laura pitää lyhyen tauon, jonka perään hän tuottaa epäröintiäänne *ää*. Rivi 7 loppuu tasaiseen intonaatioon, mikä ei anna Tiinalle automaattisesti vihjettä, että hänen tulisi ottaa seuraava vuoro. Myös tauko ja epäröintiäänne *ää* kuuluvat korjausjaksoon.

Epäröintiäännettä seuraa välittömästi Lauran tuottama suomennos *tammikuusta* aiemmin keskenjääneelle sanalle. Tämän Lauran itse tuottaman suomennoksen katson olevan preferoitua ei-natiiville kielenpuhujalle. Suomennos korvaa aikaisemmin aloitetun ruotsinkielisen ilmauksen, ja Laura painottaa erityisesti kuukausien nimiä, mikä kertoo nähdäkseni siitä, että Laura haluaa korostaa nimenomaan suomenkielisiä ilmauksia ja siten pyrkimystä yksikieliseen keskusteluun, vaikka ruotsinkielinen sana onkin äännetty ruotsalaisittain. Suomennoksen jälkeen Laura jatkaa asiansa loppuun ja Tiina myötäilee dialogipartikkelin *mm* avulla hänen vuoroaan, mikä antaa kuvan siitä, että Tiina haluaa osallistua dialogiin.

Toinen esimerkissä 3 esiintyvä koodinvaihto on rivillä 12, mutta ongelmavuoro alkaa tulokintani mukaan jo rivin 10 lopussa, jossa Laura miettii, mikä on opiskelijan tuloraja, jos nostaa opintotuen yhdeksältä kuukaudelta. Rivillä 10 Laura sanoo *>ja sä nostat ni< sillom se raja on*, minkä jälkeen hän pitää tauon, jota seuraa epäröintiäänne *ää* ja tasainen intonaatio. Korjausjakso alkaa jo *olla*-verbin jälkeisen tauon aikana. Tauon ja sitä seuranneen epäröintiäänne jälkeen Laura jatkaa keskenjääneellä sanalla *yhek-*, joka oli nähdäkseni muodostumassa numeraaliksi *yheksän*, josta alkaa uusi korjausjakso.

Korjausjakson jälkeen Laura jatkaa pitkän numeraalin sanomista hidastetulla nopeudella, mutta pitää tauon numeraalin lopussa. Taukoa seuraa epäröintiä kuvaava partikkeliyhtymä *eiku*, joka on merkinä Tiinalle korjausjakson alkamisesta. Epäröinti-ilmausten käyttö kuvastaa nähdäkseni sitä, että Laura ei ole varma numeraalin oikeasta muodosta. Laura kääntää numeraalin ruotsiksi rivillä 12 ja jää analyysini perusteella odottamaan Tiinalta hyväksyvää tai kielteistä vastausta sille, oliko suomennos oikein. Tällaista koodinvaihtokohtaa, jossa toistetaan itse tuotettu ongelmallinen ilmaus toisella kielellä, voidaan kutsua keskustelunanalyysissa korjausehdotukseksi (Kurhila 2000a: 369).

Tiina reagoi omassa vuorossaan Lauran edellisen vuoron sisältöön myötäilevällä ilmauksella *okei mm*, jonka kanssa samanaikaisesti Laura suomentaa koodinvaihdossaan ruotsiksi sanomansa numeraalin. Tällä viimeisellä korjausjaksolla Laura suomentaa numeraalin oikein, mitä Tiina kommentoi kahdella myötäilevällä dialogipartikkelilla *joo joo* esimerkin viimeisellä rivillä. Tässä tapauksessa kyse ei siis ole siitä, etteikö Laura tietäisi, mikä tuo keskustelunaiheena oleva tulo raja olisi, vaan siitä, että hän ei ole varma, kuinka kyseinen suuri luku sanotaan suomeksi. Tämä selviää tarkastellessa tarkemmin koko esimerkin kontekstia ja vuoroihin jakautumista: kaikki Lauran vuorot riviltä 2 eteenpäin esimerkin loppuun asti ovat vastausvuoroa Tiinan rivillä 1 esittämälle kysymykselle.

Toinen aineistoesimerkki, jonka halusin nostaa esille ei-natiivin itsekorjauksesta, on puoleltoista minuutin mittaisesta litteraatista keskeltä katkaistu pätkä, jossa Laura kertoo Tiinalle eräästä erittäin työläästä kurssistaan. Kyseisessä aineistoesimerkissä on seitsemän koodinvaihtotapausta, mutta en ota tässä huomioon kuin vain tämän luvun aiheeseen liittyvän lyhyehkön pätkän. Numeroin esimerkin rivit uudestaan, jotta keskustelu alkaa riviltä 1.

(2) Työläs kurssi

01 Laura: mut siis siinä edellisessä?
 02 oli niiku et piti kirjottaa yli kakskyt sivuu.
 03 niiku learning diary?
 04 (.)
 05 Tiina: /yli kaks[kyt sivua].
 06 Laura: [yli siis] siitä tuli,
 07 >mul oli< (.) ehkä kaksytkolme (.) s(h)ivuu he he.
 08 Tiina: @pidempi ku mun kandi [tulee] olemaan (.) mitä ihmettä@.
 09 Laura: [nii]?
 10 kyllä:: ja se oli niiku et et sä sait kirjotettu ne?
 11 ni sun piti (.) tiäkkö olla niillä tunneilla,
 12 Tiina: [nii],
 13 Laura: [koska] niil oli esim [(.) gästföreläsare?
 14 Tiina: [pakollinen läsnäolo.
 15 Laura: tiä[kkö,
 16 Tiina: [aa mm,
 17 vierailija[luennoitsija.
 18 Laura: [vier- joo?

19 et (.) sun >piti tiäkkö< /anteckna?
 20 niiku kirjottaa siitä mitä se [sanoi?
 21 Tiina: [aa::?=
 22 Laura: =ja kertoo siitä siinä ja #kaikke# pälä pälä?

Tarkastelen siis yllä olevasta esimerkistä vain viimeistä, riviltä 19 lihavoitua koodinvaihtoa, vaikka esimerkissä on myös kaksi muutakin kohtaa riveillä 3 ja 13, joissa koodi vaihtuu. Kahden muun koodinvaihdon poisrajaaminen olisi rajannut liikaa kontekstia, mikä puolestaan olisi vaikeuttanut esimerkin ymmärtämistä. Tässä esimerkissä keskistyn siis koodinvaihtoon, joka tapahtuu rivillä 19 ja ongelmavuoroon, joka alkaa samalla rivillä. Selittävä korjausjakso alkaa rivillä 20. Laura tuottaa tässäkin esimerkissä molemmat vuorot. Ennen koodinvaihtoa Laura kertoo Tiinalle siitä, mitä kaikkea hänen piti tehdä erästä kurssia varten.

Ennen tarkastelemani koodinvaihtoa Tiinalle on selvinnyt, että Laura kertoo kurssilla olleen vierailijaluennoitsijoita. Riviltä 19 alkaa Lauran selostus siitä, mitä vierailijaluennoitsijoiden luennoilla opiskelijoiden kuului tehdä. Vuoro alkaa partikkelilla *et*, jonka jälkeen Laura pitää lyhyen tauon. Ongelmavuoron voi katsoa alkavan tästä tauosta, ja se jatkuu rivin 19 loppuun. Tauon jälkeen Laura jatkaa *sinä*-passiivissa tapahtumien selittämistä *sun >piti tiäkkö<*, jossa Lauran paljon käyttämä kysymysverbi *tiäkkö* ilmaisee nähdäkseni epäröintiä. Deborah Schiffrin (1987) on tutkinut englannin kielen vastaavaa ilmausta *you know*, jolla on useita käyttömahdollisuuksia. Ilmausta käytetään esimerkiksi ennen painotettavaa sanaa nousevan intonaation kanssa erityisesti silloin, kun keskustelija ei ole varma, onko kyseinen tieto toiselle osallistujalle jo entuudestaan tuttu (Schiffrin 1987: 290–291). Epäröintiverbiä seuraa ruotsinkielinen *anteckna*, joka on äännetty muuta ympäristöä korkeammalta ensimmäistä tavua voimakkaasti painottaen. Rivin 19 lopussa on nouseva intonaatio, mikä antaa jälleen vihjeen vuoron ongelmallisuudesta.

Nousevaan intonaatioon loppuvan vuoron jälkeen Laura alkaa välittömästi selittämään tuottamaansa koodinvaihtokohtaa. Hän ei anna Tiinalle tilaa korjata ongelmallista vuoroa, vaan korjaa itse selittämällä ruotsinkielistä sanaa suomeksi. Korjausvuoro alkaa riviltä 20 partikkeliyhtymällä *niiku*, joka toimii tässä vuorossa suunnittelupartikkelina (VISK 2008: § 861), ja jatkuu Lauran vuoron loppuun saakka. Suunnittelupartikkelin jäl-

keen Laura selittää *antekna*-sanan merkitystä Tiinalle sanoin *kirjoittaa siitä mitä se sanoi*, eli Laura ei varsinaisesti anna verbille suoraa suomennosta, joka on 'kirjoittaa muistiin' / 'tehdä muistiinpanoja'. Lauran vastaus siis kuvaa ikään kuin suomennoksen ja selityksen välimaastoa. Tässä mielessä kyseinen Työläs kurssi -esimerkki poikkeaa edellisestä Tukikuukaudet-esimerkistä, jossa Laura tuotti suorat suomennokset kummankin koodinvaihdon jälkeen.

3.2. Natiivi antaa suomennoksen

Jo nauhoitusaineistoa litteroidessani huomasin, että koodinvaihto keskusteluissa johtuu useimmiten siitä, että Laura tuottaa jotkin sanat tai ilmaisut ruotsiksi, koska ei epäröintiänteistä ja tauoista päätellen tiedä tai muista niitä suomeksi. Tämän jälkeen Laura usein alkaa selittämään suomeksi käyttämäänsä ruotsinkielistä sanaa, jonka jälkeen Tiina suomentaa kyseisen ilmauksen. Aineistoni poikkeaa tältä osin esimerkiksi Kurhilan (2000b) keskusteluaineistosta, jossa suurin osa ei-natiivien suomenpuhujien ongelmavuoroista jää suomentamatta kokonaan, tai natiivi korjaa niistä kieliopillisen aineksen (Kurhila 2000b: 173). Otan tässä luvussa tarkasteluun aineistostani ne katkelmat, joissa keskustelun natiivi kielenpuhujia, Tiina, suomentaa Lauran tuottaman ruotsinkielisen ilmauksen. Laura kuitenkin joissain tapauksissa alkaa selittää käyttämäänsä ilmausta suomeksi ennen Tiinan antamaa varsinaista suomennosta.

Seuraavana käsittelen tutkimusaineistossani olevia koodinvaihtotapauksia, joissa on aineistolleni tyypillisin korjausjäsennyksen rakenne. Esimerkissä (3) keskustelun osallistujat puhuvat opinnoistaan, johon sisältyy kaksi koodinvaihtoa: riveillä 1 ja 3. Analyysini kannalta mielenkiintoisempi koodinvaihto alkaa riviltä 3. Ongelmavuoroa seuraa keskustelussa kohta, jossa Laura alkaa korjata vuoroaan, minkä jälkeen suomennoksen ilmaukselle tuottaa Tiina rivillä 7.

(3) Valinnaiset opinnot

01 Laura: mut kyllä niitä on ja (.) mut sit me saadaan ihan bi-,
 02 #sivuaine valita# ihan miten vaan ja,
 03 ku on #sillee# (.) sellasta **valfria studier?**

04 Tiina: jo-,
 05 Laura: et se ei oo sivuaine [mutta,=
 06 Tiina: [mm.
 07 =valinnaisia [opintoja mm,
 08 Laura: [nii joo,
 09 iha mitä vaan ni (.) siihen(ki) (.) @teet mi(tä) tahansa@.
 10 Tiina: /oke::i (0.3) kiva.
 11 Laura: >se on.<
 12 Tiina: nice.

Lauralle on tyypillistä, että epävarmaa kohtaa edeltää narisevalla äänellä äännetty sana tai sanoja, tässä esimerkissä *sillee*, jokin epäröintiä kuvaava sana tai äänne, tässä *sellasta*, sekä tauko, (.). Lisäksi tavallista on se, että Laura lopettaa ongelmavuorot kysymyslauseille tyypilliseen nousevaan intonaatioon. Ongelmavuoron jälkeen rivillä 4 Tiina sanoo vastaukseksi myönnyttelevän keskenjääneen dialogipartikkelin *jo-* (VISK 2008: § 1045), minkä jälkeen Laura alkaa itse korjaamaan ongelmavuoroa rivillä 5 selittämällä, mitä hän ruotsinkielisellä ilmauksella tarkoitti. Tämän selityksen voidaan katsoa aloittavan korjausjakson keskustelussa.

Korjausjakson jälkeen Tiina tuottaa rivillä 6 vuoron *mm*, joka toimii tässä vaiheessa keskustelua myönnyttelevänä dialogipartikkelina Lauran selitykselle (VISK 2008: § 1044). Lauran korjausaloitteen jälkeen Tiina tarjoaa ilmaukselle *valfria studier* suomennosta. Kun Tiina rivillä 7 suomentaa ilmauksen, Laura ilmaisee suomenkielisen sanan olevan tuttu vastaamalla Tiinan vuoroon ”nii joo” samaan aikaan, kun Tiinalla on vielä edellinen korjausvuoro kesken. Lauran myönnyttelevä vuoro antaa kuvan siitä, että Lauralle suomenkielinenkin ilmaus on tuttu, mutta koska Laura opiskelee ruotsinkielisessä korkeakoulussa, tällaiset opiskeluun liittyvät termit ovat todennäköisesti tutumpia nimenomaan ruotsinkielisinä kuin suomenkielisinä.

Kohta, jossa koodinvaihto tapahtuu kyseisessä esimerkissä, on lauseensisäistä koodinvaihtoa, mikä useimmiten koskee nimenomaan substantiiveja. Tällaisissa tapauksissa koodinvaihto voi olla morfologialtaan joko etäännyttävää, lähentävää tai neutraalia matriisikielen kielioppiin verrattuna. (Kovács 2009: 27–28.) Ensimmäisessä aineistoesimerkissä on siis kyse nimenomaan matriisikielen kieliopista morfologialtaan etäännyttävästä

koodinvaihdosta, koska lihavoitu ilmaus on ruotsinkielinen ja myös taivutettu ruotsin kielen kielioppisääntöjen mukaan. Toisaalta myös suomessa olisi samassa kohdassa monikko, ei kuitenkaan yksikön partitiivissa olevan sanan *sellasta* jäljessä.

Toisena esimerkkinä tapauksesta, jossa natiivi suomenpuhuja antaa ruotsinkieliselle ilmaukselle suomennoksen, on sellaisesta kohdasta keskustelua, jossa naiset puhuvat asunnoistaan. Ongelmajakson tuottaa Laura rivillä 10 ja suomennoksen Tiina tuottaa jo heti seuraavalla rivillä 11. Esimerkissä natiivi suomenpuhuja aloittaa korjausvuoron välittömästi koodinvaihtokohdan jälkeen, minkä vuoksi esimerkki poikkeaa ensimmäisestä esimerkistä. Samaa näiden kahden aineistoesimerkin välillä on kuitenkin se, miten ongelmavuoro rakentuu, eli mitkä piirteet koodinvaihtoa edeltävät ei-natiivin vuorossa.

(4) Nalkuttava vuokranantaja

01 Laura: mä oon sillee tää k^ämpä on mikä tää on,
 02 et mä en voi tehä t^älle,
 03 ep^äremontoidulle (.) v^{ess}alle m^{it}ään enkä,=
 04 Tiina: =nii,
 05 Laura: et se on t^{osi} /vanha t^{alo}.
 06 Tiina: ni,=
 07 Laura: =t^{osi} vanha k^ämpä (.) [tää ei oo tehty #mitää#] (et),
 08 Tiina: [ni (.) ni ni],
 09 Laura: tää /näyttää t^{ältä}.
 10 ei oo #lasitettu# (.) se **balkong**?
 11 Tiina: parveke.
 12 Laura: parveke (.) ja niin pois päin nii (.) ni ni,
 13 se r^{ai}vostu tai o^{li} s^{il}lee et voi että ja >bla bla blaa<,

Koodinvaihdon sisältävän ongelmavuoron tuottaa Laura rivillä 10. Kyseisessä kohdassa ruotsinkielistä ilmausta edeltää tässäkin esimerkissä narisevalla äänellä lausuttu sana, tässä esimerkissä *lasitettu*, ja lyhyt tauko sekä poikkeuksena ensimmäiseen esimerkkiin artikkelimaisesti käytetty pronomini *se*. Nariseva ääni ja tauko ovat jo itsessään merkkejä siitä, että Laura etsii sanaa tai ilmausta, kyseessä on siis sanahaku (Kuruhila 2003: 139). Ongelmavuoro päättyy ensimmäisen esimerkin tavoin nousevaan intonaatioon, mikä on tyypillistä kysymyslauseille. Tähän kysymysmuotoiseen vuoroon Tiina vastaa ruotsinkie-

- 14 Laura: [/aijaa]
 15 =joo (.) [/NIIN] me_iänki p(h)it[ää he he,
 16 Tiina: [joo] [J(H)OO he he.
 17 Laura: meil on just sama [(.) s]e_{ll}anen (.) **sch**ema.
 18 Tiina: [joo,]
 19 Laura: mut joo me_iän pitää tehdä #sellanen#.

Ennen varsinaista koodinvaihtokohtaa naiset keskusteleivat tutkielmiensa työvaiheista ja tutkimussuunnitelman palautusajankohdasta. He huomaavat aikataulujensa olevan miltei identtiset, mikä aiheuttaa keskustelijoissa huvittuneisuutta. Koodinvaihdon sisältävää ongelmavuoroa edeltää naurua, jonka jälkeen Laura ikään kuin tekee yhteenvedon tilanteesta aloittaen vuoronsa sanomalla *meil on just sama*, jonka jälkeen Laura pitää lyhyen tauon. Tauot ovat hyvin tyypillisiä Lauralle juuri koodinvaihtoa ennen merkitsemässä ongelmajakson alkua. Ensimmäisen tauon ja ongelmajakson alkamisen jälkeen Laura tuottaa nähdäkseni nimenomaan epäröintiä ja sananhakua ilmaisevan adjektiivin *sellanen*, jota seuraa toinen tauko. Toisen tauon jälkeen Laura jatkaa vuoroaan ruotsinkielisellä ilmauksella *schema*.

Tässä koodinvaihtotapauksessa on mielenkiintoista se, että kyseinen Lauran vuoro, jossa koodi vaihtuu, päättyy laskevaan intonaatioon eikä nousevaan, kuten suurin osa muista aineistoni koodinvaihtotapauksista. Laura ei siis intonaationsa avulla anna Tiinalle merkkiä siitä, että ruotsinkielinen ilmaus kaipaisi korjausta. Tämä sama ilmiö sisältyi myös toiseen tapausesimerkkiin, joka rajautui tutkielmani analyysiosion ulkopuolelle. Tiina muodostaa Lauran ongelmavuoron kanssa osittain samanaikaisen myötäilevän *joo*-partikkelin jo ennen varsinaista koodinvaihtokohtaa, mikä tulkintani mukaan ilmaisee Tiinan hyväksyntää Lauran vielä kesken olevalle vuorolle. Nähdäkseni tässä esimerkissä kumpikaan keskustelun osapuolista ei siis koe koodinvaihtoa varsinaisena korjausta vaativana ongelmavuorona vaan osana eri kielitaustaisten ihmisten keskustelua.

Kaikissa analysoimissani esimerkeissä on kyse lauseensisäisestä koodinvaihdosta, jossa vieraskielinen aines on lauseiden keskellä joko ruotsinkielien kieliopin mukaisesti taivutettuna tai perusmuotoisena. Analysoiduissa esimerkeissä on yksi verbi ja yksi numeraali, loput ovat substantiiveja. Substantiivit ovatkin yleisimpiä lauseensisäisen koodinvaihdon vaihtujia (Kovács 2009: 27).

Seuraavassa Päättäntö-luvussa teen yhteenvedon analyysini tuloksista ja pyrin vastaamaan parhaani mukaan johdannossa esittämiini tutkimuskysymyksiin. Käsittelen tutkielman alussa esitetystä järjestyksestä jokaisen tutkimuskysymyksen ja siihen liittyvän vastauksen erillisissä kappaleissa. Päättäntö-kerron myös siitä, miten aion jatkaa tutkimustyötäni tulevaisuudessa kandidaatintutkielmaani valitsemani aihepiirin ympärillä.

4. PÄÄTÄNTÖ

Olen kandidaatintutkielmassani selvittänyt, millaisista suomi–ruotsi-koodinvaihtoa suomenruotsalaisen puheessa ilmenee keskustelussa suomenkielisen kanssa. Nauhoitusaineistoni pohjalta olen analysoinut keskustelijoiden ongelma- ja korjausvuorojen rakennetta ja sitä, miten keskustelijat reagoivat koodinvaihtoon. Suurimmalle osalle litteraattiesimerkeistäni on tulkintani mukaan yhteistä se, että keskustelijat pyrkivät pitämään keskustelun yksikielisenä, sillä lähes joka kerta koodinvaihtokohta pyritään keskusteluissa suomentamaan joko natiivin suomenpuhujan tai ei-natiivin suomenruotsalaisen taholta. Aineistossani ainoastaan kahdessa esimerkissä puhujat eivät suomenna ruotsinkielistä ilmausta eikä suomenruotsalainen pyri selittämään käyttämänsä ilmauksen merkitystä. Seuraavaksi käyn läpi vastaukset tutkielmani ensimmäisessä luvussa esiteltyihin tutkimuskysymyksiini.

Milloin ei-natiivi tukeutuu äidinkieleensä? Keskusteluaineistoni perusteella ei-natiivi turvautuu äidinkieleensä monissa eri tilanteissa. Suomenruotsalainen osallistuja tukeutuu ruotsiin kuitenkin yleisimmin silloin, kun hän ei välttämättä heti tunnu muistavan jotakin sanaa suomeksi, mutta ei halua sen takia hidastuttaa keskustelua etsimällä sanalle suomenkielistä vastinetta. Ruotsinkielisten ilmausten käyttö on mahdollista, sillä molemmat osallistujat osaavat hyvin sekä suomea että ruotsia. Aineistossani on myös esimerkkejä tapauksista, joissa ruotsia äidinkielenään puhuva ei tulkintani mukaan tiedä, miten jokin sana tai ilmaus sanotaan suomeksi. Näitä on tosin vähemmän, sillä keskustelun osallistujien kielitaito on hyvä.

Milloin ei-natiivi korjaa ruotsinkielisen sanan tai lausekkeen suomenkieliseksi? Aineistoni ei-natiivi korjaa itse aloittamansa ongelmavuoron kahdessa eri tapauksessa. Ensimmäkin silloin, kun hän sanoo aluksi sanan ruotsiksi, mutta näyttää välittömästi muistavan sanalle myös suomenkielisen vastineen ja kääntää ilmauksen suomeksi. Ja toisekseen silloin, kun ruotsinkielisen ilmauksen selittäminen suomeksi riittää korjaamaan ruotsinkielisellä ilmauksella aloitetun ongelmavuoron. Aineistoni informantit käyvät aina keskustelunsa suomen kielellä. Siitä johtuen suurin osa aineistoni koodinvaihtotapauksista ovat juuri sellaisia, joissa jompi kumpi osallistujista suomentaa tai selittää suomeksi suomenruotsalaisen tuottaman ei-matriisikielisen sanan tai ilmauksen.

Milloin natiivi korjaa ruotsinkielisen sanan tai lausekkeen suomenkieliseksi? Tällaiset tapaukset, joissa natiivi suomentaa ei-natiivin käyttämät ilmaukset, olivat kaikista yleisimpiä aineistossani. Pääasiallisesti tällainen menettelytapa tutkimassani aineistossa liittyi nähdäkseni keskustelun sujuvoittamiseen. Monissa esimerkeissä koodinvaihtoa edeltää tauko ja narisevalla äänellä sanottu sana, ja jota seuraa nouseva intonaatio. Nämä ovat natiiville kielenpuhujalle merkinä ei-natiivin sanahausta (Kurhila 2003: 139). Kun ei-natiivi vaihtaa koodia, natiivi tuottaa suomennoksen joissain tapauksissa suoraan ruotsinkielisen ilmauksen jälkeen tai joissain tapauksissa sen jälkeen, kun ei-natiivi on alkanut selittää ilmausta suomeksi, muttei löydä varsinaista suomenkielistä vastinetta.

Milloin ruotsinkielistä sanaa tai lauseketta ei korjata? Aineistoni 33 koodinvaihtotapauksesta vain kaksi jää suomentamatta osallistujilta, joten yleispätevää selitystä kysymykseen en aineistoni pohjalta voi antaa. Kummassakin korjausta vaille jääneessä kohdassa suomenruotsalainen käyttää joitain hänelle tyypillisiä epäröintiä kuvaavia ilmauksia osoittamaan kohdan ongelmallisuutta, mutta kumpikaan osallistujista ei pidä koodinvaihtoa kuitenkaan korjausta vaativana. Nähdäkseni tämä on yksi eri kielitaustoista tulevien keskustelijoiden puhestrategioista, joihin myös koodinvaihto kuuluu.

Aineistossani olisi ollut vielä monia muitakin erittäin mielenkiintoisia koodinvaihtotapauksia, joita olisin halunnut ottaa analyysiini mukaan. Kandidaatintutkielman suppeudesta johtuen jouduin jättämään tarkasteluni ulkopuolelle esimerkiksi kaikki tapaukset, joissa suomenruotsalainen vaihtaa koodia suomesta englanttiin. Aionkin siis hyödyntää kandidaatintutkielmaani varten keräämääni aineistoa tulevissa tutkielmissani. Olisi mielenkiintoista päästä syvemmin sisälle vuorovaikutussosiolingvistiikan antamiin mahdollisuuksiin koodinvaihdon tutkimuksessa, ja kerätä vielä lisää aineistoa ja vertailla, vastaavatko saamani tulokset myös muihin suomenruotsalaisen ja suomenkielisen välisiin keskusteluihin.

Omaa tutkimustani vastaavaa suomenruotsalaisen ja suomenkielisen välisen vapaan keskustelun tutkimusta ei ole Suomessa eikä muissakaan maissa tehty juurikaan pitkistä Suomen ja Ruotsin välisestä yhteisestä historiasta huolimatta. Tästä syystä aiheen tutkiminen onkin fennistiikan ja nordistiikan alalla merkityksellistä, ja aionkin jatkaa tutkimustyötäni tulevaisuudessa saman aihepiirin parissa.

LÄHTEET

- AUER, PETER 1984: *Bilingual Conversation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- BERGLUND, RAIJA 2008: *Ett barns interaktion på två språk. En studie i språkval och kodväxling*. Acta Wasaensia 190. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- CARLSON, ROLF – GUSTAFSON, KJELL – STRANGERT, EVA 2006: Prosodic Cues for Hesitation. – *Working Papers* 52 s. 21–24
- CASTRÉN, KAISA 2012: *Interaktion på två språk. En samtalsanalytisk studie om receptiv flerspråkighet i finsk-svenska samtal*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-urjalaisten ja pohjoismaisten kielten laitos.
- FORSSKÄHL, MONA 2000: Lexikalisk och morfologisk interferens mellan finska och svenska i finlandssvensk slang. – Eli-Marie Drange, Ulla-Britt Kotsinas & Anna-Brita Stenström (toim.), *Ungdommers språkmøter – Nord* 26 s. 89–110. København: Nordisk Ministerråd.
- FREMER, MARIA 2000: Finska, engelska och slang i helsingforssvenskt ungdomsspråk. – Eli-Marie Drange, Ulla-Britt Kotsinas & Anna-Brita Stenström (toim.), *Ungdommers språkmøter, Nord* 26 s. 61–88. København: Nordisk Ministerråd.
- GARDNER-CHLOROS, PENELOPE 2009: *Code-switching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GUMPERZ, JOHN 1982: *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAKULINEN, AULI 1998: Johdanto. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 13–17. Tampere: Vastapaino.
- KOTTHOFF, HELGA 1996: Preface to the Special Issue Interactional Sociolinguistics. – *Folia Linguistica* 3 s.159–165.
- KOVÁCS, MAGDOLNA 2009: Koodinvaihto ja kielioppi. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat* s. 24–49. Tietolipas 227. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KURHILA, SALLA 2000a: Keskustelunanalyysin esittelyä ja rajankäyntiä. Kakkoskielisten keskustelujen haaste. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö* s. 359–382. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus & Jyväskylän yliopisto.
- KURHILA, SALLA 2000b: Milloin natiivi korjaa ei-natiivin kielioppia keskustelussa? – *Vierittäjä* 2/2000 s. 170–187.

- KURHILA, SALLA 2003: *Co-constructing understanding in second language conversation*. Helsinki: Yliopistopaino.
- LAPPALAINEN, HANNA 2001: Variaationitutkimuksen ja keskustelunanalyysin näkökulmat toisiaan täydentämässä. – Mia Halonen & Sara Routarinne (toim.), *Keskustelunanalyysin näkymiä – Kieli* 13 s. 155–184. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEHTONEN, HEINI 2015: *Tyylitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisisessä Helsingissä*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- LILJA, NIINA 2010: *Ongelmista oppimiseen. Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielissä keskustelussa*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities.
- LINDHOLM, CAMILLA (tulossa 2017): Aging as a Swedish-speaking Finn: Positioning and language choice at a nursing home. – Charlotta Plejert, Camilla Lindholm & Robert W. Schrauf (toim.), *Multilingual Interaction and Dementia*. Helsinki: Multilingual Matters.
- MUYSKEN, PIETER 2000: *Bilingual speech. A typology of code-mixing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MYERS-SCOTTON, CAROL 1997: Structural uniformities vs. community differences. – Rodolfo Jacobson (toim.), *Codeswitching Worldwide* s. 91–108. Berlin: Mouton de Gruyter.
- RAEVAARA, LIISA 1998: Vierusparit. Esimerkkinä kysymys ja vastaus. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.
- RONTU, HEIDI 2004: Suomalais-suomenruotsalainen koti lapsen kaksikielisenä kasvuympäristönä. *Virittäjä* 2/2004 s. 224–240.
- SAARI, MIRJA 2009: Kielten kohtaaminen autonomian ajan Suomessa. – Jyrki Kallio-koski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat* s. 212–230. Tietolipas 227. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SACKS, HARVEY – SCHEGLOFF, EMANUEL – JEFFERSON, GAIL 1977: The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. – *Language* 53 (2) s. 361–382.
- SCHIFFRIN, DEBORAH 1987. *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1998: Vuorovaikutus paperilla. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Vastapaino.

- SKUTNABB-KANGAS, TOVE 1988: *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Helsinki: Gaudeamus.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1998: Korjausjäsenitys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 111–137. Tampere: Vastapaino.
- SVT = Suomen virallinen tilasto 2016a: *Kuntien avainluvut*. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus. <http://tilastokeskus.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2016&active1=905> (11.11.2016).
- SVT = Suomen virallinen tilasto 2016b: *Väestörakenne*. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#väestökielenmukaan (11.11.2016).
- UUSI KIELILAKI. *Kielikomitean mietintö* 2001:3. Oikeusministeriö.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> (25.10.2016).

LIITE 1. Keskusteluesimerkeissä käytetyt litterointimerkit.

1. SÄVELKULKU

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
/	seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
<u>just</u>	painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa

2. PÄÄLLEKKÄISYYDET JA TAUOT

[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.5)	mikrotaukoa pidempi tauko; sekunnin kymmenesosina
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

3. PUHENOPEUS JA ÄÄNEN VOIMAKKUUS

> <	nopeutettu jakso
< >	hidastettu jakso
e::i	äänteen venytys
JOO	äänen voimistaminen

4. NAURU

he he	naurua
j(h)oo	(h) kuvaa uloshengitystä, useimmiten nauraen lausuttu

5. MUUTA

#joo#	nariseva ääni
@joo@	äänen laadun muutos
jo-	sana jää kesken
(joo)	epäselvästi kuultu jakso